

Febrúar 2024

Matvælastefna Íslands

Aðgerðaáætlun

matvælastefnu

Útgefandi:

Matvælaráðuneytið

Aðgerðaáætlun matvælastefnu

Febrúar 2024

mar@mar.is

www.mar.is

Umbrot og textavinnsla:

Matvælaráðuneytið

©2024 Matvælaráðuneytið

ISBN

Efnisyfirlit

Inngangur	5
1. Sjálfbærni matvælaframleiðsla.....	6
Viðfangsefni.....	6
Stefnumið.....	6
Aðgerðir sem falla undir sértækar undirstefnur eða eru í vinnslu innan ráðuneytisins.....	7
Aðgerðir	8
2. Samfélag.....	11
Viðfangsefni.....	11
Stefnumið.....	11
Aðgerðir sem falla undir sértækar undirstefnur eða eru í vinnslu innan ráðuneytisins.....	11
3. Fæðuöryggi	13
Viðfangsefni.....	13
Stefnumið.....	13
Aðgerðir sem falla undir sértækar undirstefnur eða eru í vinnslu innan ráðuneytisins.....	13
Aðgerðir	13
4. Matvælaöryggi	15
Viðfangsefni.....	15
Stefnumið.....	15
Aðgerðir sem falla undir sértækar undirstefnur eða eru í vinnslu innan ráðuneytisins.....	15
Aðgerðir	16
5. Þarfir neytenda.....	17
Viðfangsefni.....	17
Stefnumið.....	17
Aðgerðir sem falla undir sértækar undirstefnur eða eru í vinnslu innan ráðuneytisins.....	17

6. Rannsóknir, nýsköpun og menntun.....	18
Viðfangsefni.....	18
Stefnumið.....	18
Aðgerðir sem falla undir sértækar undirstefnur eða eru í vinnslu innan ráðuneytisins.....	19
Aðgerðir	19

Inngangur

Matvælastefna Íslands til ársins 2040 var samþykkt á Alþingi í júní 2023.

Matvælastefnu er ætlað að vera leiðbeinandi við ákvarðanatöku til að stuðla að aukinni verðmætasköpun í matvælaframleiðslu hér á landi, tryggja fæðu- og matvælaöryggi og auka velferð fólks í sátt við umhverfi og náttúru. Hér á landi eru tækifærin mörg og mikilvægt að nýta þau með samræmdum aðgerðum. Aðgerðaáætlun matvælastefnu er samantekt úr stefnumótun sem undir hana fellur, ásamt aðgerðum sem ná til þeirra málaflokka sem eru á ábyrgð matvælaráðuneytisins. Sértekur aðgerðaáætlanir á einstökum málefna sviðum eru:

- Aðgerðaáætlun Land og líf – landgræðsluáætlunar og landsáætlunar í skógrækt 2022-2026.
- Aðgerðaáætlun landbúnaðarstefnu (í vinnslu).
- Aðgerðaáætlun stefnu um uppbyggingu og umgjörð lagareldis (í vinnslu).
- Aðgerðaáætlun sjávarútvegsstefnu (í vinnslu).

Í köflunum hér á eftir er annars vegar lýst stefnumiðum hvers kafla úr Matvælastefnu Íslands til ársins 2040 ásamt því að dregið er fram hvernig aðrar aðgerðaáætlanir matvælaráðuneytisins vinna að þeirri framtíðarsýn og áherslum sem fram koma í matvælastefnu. Aðgerðaáætlanirnar sem vitnað er í eru enn í vinnslu fyrir utan aðgerðaáætlun Land og líf sem gefin var út árið 2022. Í aðgerðaáætlun þessari eru jafnframt fimm aðgerðir sem liggja þvert á aðrar undirstefnur og vinna við þær er hafin eða ákveðið hefur verið að hefja þá vinnu. Gerð er ítarlegri grein fyrir þeim í undirköflum, en yfirheiti þeirra eru:

1. Söfnunarkerfi fyrir dýraleifar
2. Stöðumat markmiða um verndun líffræðilegrar fjölbreytni
3. Mótun aðgerða um neyðarbirgðahald á matvælum og nauðsynlegra aðfanga vegna matvælaframleiðslu
4. Matvælaeftirlit verði samræmt og sett undir eina stofnun
5. Árangur af stuðningi Matvælasjóðs mældur

Þessi aðgerðaáætlun miðast við næstu fimm ár. Áætlunin verður yfirfarin og endurskoðuð árlega og uppfærð ef þörf þykir.

1. Sjálfbærni matvælaframleiðslu

Viðfangsefni

Matvælaframleiðsla fyrir sístækkandi samfélög um heim allan er áskorun sem allar þjóðir standa frammi fyrir. Þekking á áhrifum matvælaframleiðslu á loftslag, vistkerfi og náttúruauðlindir er vaxandi og við vitum að hún á umtalsverðan hlut í neikvæðum áhrifum á náttúruna. Aðgerðir sem hafa það að markmiði að stemma stigu við losun gróðurhúsalofttegunda, takmarka neikvæð áhrif á vistkerfi og líffræðilega fjölbreytni og efla hringrásarhagkerfi vegna fæðuframleiðslu eru afar brýnar. Matvælaframleiðsla á Íslandi er stór hluti af hagkerfinu og getur lagt mikið af mörkum til þess að gera betur varðandi alla þessa þætti.

Stefnumið

- Grunnur sjálfbærrar nýtingar náttúruauðlinda verði styrktur með betri kortlagningu á vistkerfum og skýr viðmið verði sett fyrir sjálfbæra nýtingu að teknu tilliti til ástands og virkni vistkerfa.
- Viðkvæm og mikilvæg vistkerfi í hafi og á landi verði vernduð með fullnægjandi hætti.
- Rannsóknir og vöktun lykilumhverfisþátta verði tryggð, til að sjá fyrir, eins og kostur er, möguleg áhrif loftslagsbreytinga á lífríkið, matvælaframleiðslu og fæðuöryggi.
- Þrýst verði á aukinn samdrátt í losun gróðurhúsalofttegunda vegna matvælaframleiðslu, m.a. með orkuskiptum og breyttum framleiðsluháttum.
- Hringrásarhagkerfið verði stutt með rannsóknum og þróun í fullvinnslu og fullnýtingu afurða og stuðlað verði að minni matarsóun og minna kolefnisspori matvælaframleiðslu.
- Hvatt verði til þess að kolefnisjöfnun þess hluta losunar matvælaframleiðslu sem ekki tekst að koma í veg fyrir verði stunduð með ábyrgum hætti í samræmi við viðurkennda staðla, þar sem saman fer verndun lífríkis og loftslags.

Aðgerðir sem falla undir sértækar undirstefnur eða eru í vinnslu innan ráðuneytisins

- Í drögum að sjávarútvegsstefnu segir:
 - Grunnildi í drögum um stefnu um sjávarútveg er sjálfbærni, hagkvæmni, fyrirsjáanleiki, og gagnsæi, en grunnildunum er ætlað að vera leiðarljós stefnu um sjávarútveg.
 - Til þess að mæta því að nýting og stjórnun auðlinda sjávar sé sjálfbær og byggja á öflugum grunnrannsóknum og upplýsingum um náttúrulega þætti í lífríki hafsins eru framlög í fjármálaáætlun 2024-2028 aukin til hafrannsóknna og fiskveiðieftirlits um 3 ma.kr. á tímabilinu með það að markmiði að skapa sjávarútvegi skilyrði til aukinnar verðmætasköpunar með sjálfbæra nýtingu og vistkerfisnálgun að leiðarljósi.
 - Byggt á kortlagningu vistgerða/vistkerfa verða settar fram tillögur um verndun svæða í hafi í samræmi við löggjöf um nýtingu nytjastofna sjávar. Skilgreint verður hvaða stjórnunaraðgerðir teljast uppfylla kröfur til annarrar virkra svæðisverndar í hafi – OECM, með hliðsjón af leiðbeiningum alþjóðastofnana.
- Í drögum að aðgerðaáætlun landbúnaðarstefnu segir:
 - Til stendur að hefja vinnu við heildarendurskoðun á stuðningskerfi landbúnaðarins en núgildandi búvörusamningar gilda út árið 2026. Við mótun nýs stuðningskerfis verður horft til þess að aukin áhersla verði á loftlagsmál og samdrátt í losun frá landbúnaði í samræmi við markmið landbúnaðarstefnu.
 - Unnið verði að því að móta gæðakröfur vegna lífræns áburðar í fóður- og matvælaframleiðslu.
- Í drögum að aðgerðaáætlun lagareldisstefnu segir:
 - Að lagareldi verði stjórnað á grundvelli skilgreindra mælikvarða sem koma í veg fyrir að greinin hafi neikvæð áhrif á umhverfi sitt, hvort heldur er á vistkerfi eða villta stofna, og sem tryggja að dýravelferð og sjúkdómar séu með besta hætti á heimsvísu.

- Í aðgerðaáætlun Land og líf segir:
 - Unnið er að gerð og innleiðingu reglugerðar um sjálfbæra landnýtingu í samræmi við lög um landgræðslu og aðgerðaáætlun Land og líf. Sú reglugerð tekur til bæði búfjárbeitar og akuryrkju í landbúnaði.
- Aðgerðir stjórnvalda á sviði loftslagsmála birtast í aðgerðaáætlun stjórnvalda í loftslagsmálum. Þar eru skilgreindar aðgerðir til að draga úr losun frá öllum greinum matvælaframleiðslu. Gert er ráð fyrir að uppfærð aðgerðaáætlun í loftslagsmálum verði gefin út fyrir hluta árs 2024.
- Unnið verður að áhættu- og viðkvæmnimati fyrir sjávarútveg, landbúnað og lagareldi sem verði liður í stefnu stjórnvalda um aðlögun að loftslagsbreytingum.
- Fyrir liggur tillaga að aðferðafræði við mat á kolefnisspori matvælaframleiðslu á Íslandi og útreikningur á losun helstu framleiðslugreina í skýrslunni *Kolefnisspor matvælaframleiðslu*. Nokkuð skortir á að öll nauðsynleg gögn séu tiltæk. Landnotkun er ekki tekin með í útreikninga þar sem það á við, en unnið verður að því að skilgreina hvernig landnotkun er reiknuð inn í kolefnisspor matvælaframleiðslu. Þessi greining er nauðsynleg ef ná á markmiði Matvælastefnu um að matvælaframleiðsla verði kolefnishlutlaus árið 2040.
- Settar verða reglur um þjóðskóga og landgræðslusvæði í samræmi við lög um skóga og skógrækt og lög um landgræðslu. Lagt verður mat á hvort slík vernd uppfylli kröfur til annarrar virkrar svæðisverndar á landi.

Aðgerðir

Söfnunarkerfi fyrir dýraleifar

Aðgerðin felur í sér að komið verði á skipulögðu og samræmdu söfnunarkerfi fyrir landið allt í þeim tilgangi að safna dýraleifum, hindra útbreiðslu dýrasjúkdóma og nýta hráefnið til verðmætasköpunar.

Lýsing: Aðgerðin er mikilvægur liður í hindrun útbreiðslu dýrasjúkdóma líkt og ríðu, og að auki liður í því að bæta fyrir þau brot sem íslensk stjórnvöld fengu dæmd á sig í samningsbrotamáli fyrir EFTA-dómstólnum og koma til mótis við þær úrbótakröfur sem Eftirlitsstofnun EFTA (ESA) hefur beint til íslenskra stjórnvalda í þessum málafllokki um árabíl.

Dýraleifum sauð- og geitfjár auk nautgripa úr áhættuflokki 1 verður safnað á landsvísu, smitefni fjarlægð, sýni vegna dýrasjúkdóma (TSE) tekin úr þeim og

þau flutt á viðeigandi úrvinnslustöð/líforkuver til frekari meðhöndlunar eða úrvinnslu.

Sláturúrgangi sem fellur til á sauðfjár- og nautgripabúum verður einnig safnað og komið í vinnslu. Efnið er unnið og eftir standa fita og kjötmjöl sem hægt er að nýta frekar, eins og t.d. í lífdísil.

Samstarfsaðilar: Umhverfisráðuneytið (og félagið Líforkuver ehf.)

Tímarammi: 2026

Árangursvísir: Fullunninn tillaga að samræmdu söfnunarkerfi dýraleifa. Tillagan verður nýtt til þess að meta framhald og kostnað við að innleiða kerfið.

Fjármögnun: Fyrsti fasi verkefnisins sem felst í fullbúinni tillögu að útfærslu fyrir samræmt söfnunarkerfi dýraleifa í áhættuflokki 1 á landsvísu er fjármagnaður af MAR og URN (50 milljónir sem skiptist jafnt á milli ráðuneytanna).

Stöðumat markmiða um verndun líffræðilegrar fjölbreytni

Aðgerðin felur í sér að leggja mat á stöðu innan málaflokka MAR gagnvart markmiðum Samnings SP um líffræðilega fjölbreytni.

Lýsing: Stefnumörkun sáttmálans um líffræðilega fjölbreytni (e. Convention on biological diversity - CBD) skilgreinir fjögur meginmarkmið til ársins 2050 og 23 markmið til 2030. Staða Íslands gagnvart þessum markmiðum liggur ekki fyrir, en til að vinna heildstætt að þeim er nauðsynlegt að greina stöðuna og skilgreina áskoranir og tækifæri. Dæmi um þessi markmið eru:

- Markmið 2. Fyrir árið 2030 skuli 30% allra hnignaðra vistkerfa komin í virka endurheimt.
 - Markmið 3. Fyrir 2030 skuli 30% allra svæða, sérstaklega svæða sem eru mikilvæg m.t.t. líffræðilegrar fjölbreytni og þjónustu vistkerfa komin í vernd eða undir virka stjórnun.
 - Markmið 18. Draga úr niðurgreiðslum sem geta haft neikvæð áhrif á líffræðilega fjölbreytni. Auka hvata sem geta verið jákvæðir fyrir sjálfbæra nýtingu.
-

Samstarfsaðilar: Hafrannsóknastofnun, Land og skógur.

Tímarammi: 2025

Árangursvísir: Staða

Fjármögnun: Fjármagnað

2. Samfélag

Viðfangsefni

Matvælaframleiðsla á Íslandi er undirstöðuatvinnugrein sem byggir öðru fremur á þremur frumframleiðslugreinum, þ.e. landbúnaði, sjávarútvegi og fiskeldi. En matvælaframleiðsla teygir anga sína mun víðar. Vinnsla afurða, nýting þeirra og kaup á margvíslegri þjónustu sem tengist framleiðslunni margfalda efnahags- og samfélagsleg áhrif atvinnugreinanna. Um land allt hefur sprottið upp fjölbreytt starfsemi þar sem stórir og smáir framleiðendur nýta grunnhráefni úr íslenskri náttúru. Þá hefur verið mikill vöxtur í nýjum greinum og hliðargreinum, sem nýta auðlindir og hliðarhráefni á annan hátt en frumframleiðendurnir. Í þessum greinum liggja mikil tækifæri til enn frekari vaxtar með tilheyrandi samlegðaráhrifum með frumframleiðslugreinunum. Mikilvægt er að matvælaframleiðsla sem byggir á nýtingu auðlinda taki m.a. mið af samfélagsgæðum og jöfnuði, óháð efnahag, kyni, uppruna og búsetu.

Stefnumið

- Skýr lagalegur rammi og starfsumhverfi sem styður við verðmætasköpun á grunni sjálfbærrar nýtingar verði tryggður í innlendri matvælaframleiðslu.
- Skilvirk stjórnsýsla og eftirlit til að styðja við matvælaframleiðslu á grunni sjálfbærrar nýtingar verði tryggð með skýrum, gagnsæjum og einföldum ferlum.
- Stuðlað verði að eflingu og þróun matvælaframleiðslu og tengdra starfa sem byggist á sérstöðu og styrkleika byggða um allt land, þar sem tækifæri fjórðu iðnbyltingarinnar verði nýtt með sjálfbæra þróun að leiðarljósi.
- Tryggja þarf uppbyggingu innviða um allt land sem geri fyrirtækjum í matvælaframleiðslu og nýtingu náttúruauðlinda kleift að fjárfesta og þróast óháð staðsetningu.
- Tryggja þarf að því að endurnýjanleg orka verði aðgengileg fyrirtækjum í matvælaframleiðslu hvort heldur í hefðbundnum eða nýjum greinum.
- Staða jafnréttis verði greind í matvælaframleiðslu frá víðu sjónarhorni og tryggt verði að þau gögn sem til eru gefi sem réttasta mynd af stöðunni.

Aðgerðir sem falla undir sértækar undirstefnur eða eru í vinnslu innan ráðuneytisins

- Í frumvarpi til laga um lagareldi er lagt til að fyrirkomulagi fiskeldissjóðs verði breytt. Þar er lagt til að úthlutað verði úr sjóðnum í samræmi við fyrir fram skilgreinda mælikvarða, en sveitarfélögum verði svo í sjálfsvald sett hvernig þau verja fjármunum sem þau hljóta. Við útreikning á skiptingunni verði í fyrsta lagi litið til hlutdeildar

sjókvíaeldis innan hvers landshluta í heildargjaldstofni til álagningar gjalds. Þegar hlutfall hvers landshluta hefur verið reiknað út skal því næst reikna skiptingu úthlutunarfjár milli sjókvíaeldisbyggða samkvæmt nánari fyrirætlum sem sett verða í reglugerð.

- Fyrir liggur að gildandi samningar um stuðning við landbúnað renna út í árslok 2026. Til stendur að móta nýjar áherslur vel fyrir þann tíma og í þeirri vinnu verður tekið mið af stefnumiðum kaflans.
- Í drögum að sjávarútvegsstefnu segir:
 - Sjávarútvegur er burðarás í atvinnulífi í mörgum sveitarfélögum og mikilvægt sé að huga að því hvaða matvæli eru aðgengileg í nærumhverfi. Í stjórnarsáttmála ríkisstjórnarinnar segir að fólk þurfi að eiga raunverulegt val um hvar það býr og starfar, því er: „lögð er áhersla á að styðja við frjótt umhverfi um allt land, þannig að grónar atvinnugreinar geti dafnað og nýskapandi hugsun laðað fram ný tækifæri“.
 - Áhersla skal lögð á jafnrétti í allri matvælaframleiðslu og að nýting auðlinda taki m.a. mið af jöfnuði, óháð efnahag, kyni, uppruna og búsetu. Hagur heildarinnar verði þannig hafður að leiðarljósi við nýtingu auðlinda. Sjávarútvegur hefur hingað til verið karllæg atvinnugrein og þar starfar hærra hlutfall karla en kvenna, eins og í öllum greinum matvælaframleiðslu en árið 2021 voru karlar 70% starfsfólks í matvælaframleiðslu. Ljóst er að töluvert ójafnvægi er milli kynja í sjávarútvegi og því er lögð áhersla á að auka fjölbreytni þess hóps fólks sem starfar í sjávarútvegi til framtíðar.

3. Fæðuöryggi

Viðfangsefni

Atburðir á heimsvísu síðustu ár hafa beint kastljósinu í auknum mæli að fæðuöryggi. Auka þarf árvekni um fæðuöryggi á Íslandi, tryggja að við verðum minna háð innfluttum hráefnum og aðföngum og styrkja fjölbreytta innlenda matvælaframleiðslu. Áhersla á hringrásarhagkerfið og sjálfbærni í framleiðslu styrkir stoðir fæðuöryggis landsins. Neyðarbirgðahald er einnig mikilvægt til að styrkja viðnáms- og áfallapol samfélagsins.

Stefnumið

- Stoðir fæðukerfa og fæðuöryggis landsins verði styrktar með því m.a. að styðja við nýsköpun í matvælaframleiðslu og stuðla að aukinni sjálfbærni innlendrar framleiðslu með tilliti til aðfanga auðlindanýtingar og hringrásarhagkerfis.
- Áhersla verði lögð á að minnka losun vegna matvælaframleiðslu og auka framleiðslu matvæla með lágu kolefnisspori, sem byggist á lífsferilsgreiningu og mati á kolefnisspori framleiðslunnar.

Aðgerðir sem falla undir sértækar undirstefnur eða eru í vinnslu innan ráðuneytisins

- Samkvæmt drögum að aðgerðaáætlun landbúnaðarstefnu verður unnið að því að efla kornrækt á Íslandi. Vinnan byggir á tillögum að aðgerðaáætlun til eflingar kornræktar á Ísland sem unnin var af starfshópi á vegum Landbúnaðarháskóla Íslands og birtist í skjalinu *Bleikir akrar*.
- Til stendur að hefja vinnu við heildarendurskoðun á stuðningskerfi landbúnaðarins en nógildandi búvörusamningar gilda út árið 2026. Heildarendurskoðun verður unnin í samræmi við áherslur landbúnaðarstefnu og miða m.a. að því að styrkja og fjölga stoðum landbúnaðar á grunni sjálfbærar nýtingar í þágu loftlagsmála, umhverfis- og náttúruverndar og fjölbreytni í ræktun og að stuðningur við landbúnað skapi stöðugan og traustan grundvöll fyrir innlenda matvælaframleiðslu og fæðuöryggi þjóðarinnar.

Aðgerðir

Mótun aðgerða um neyðarbirgðahald á matvælum og nauðsynlegra aðfanga vegna matvælaframleiðslu

Aðgerðin felur í sér að skilgreina hvað teljist til neyðarbirgða og skilgreina magn sem nauðsynlegt er að sé til staðar í landinu á hverjum tíma.

Lýsing: Matvælaráðuneytið vinnur að mótun aðgerða um neyðarbirgðahald á matvælum og nauðsynlegra aðfanga vegna matvælaframleiðslu. Verkefnið byggir á greiningum og ábendingum sem koma fram í skýrslu starfshóps um neyðarbirgðir sem kom út í ágúst 2022 varðandi nokkra flokka sem teljast til neyðarbirgða, s.s. matvæla, jarðefnaeldsneytis, lyfja og lækningabúnaðar, viðhaldshluti og þjónustu vegna mikilvægra innviða samfélagsins og hreinlætisvörur og sæfivörur. Hvert ráðuneyti er að skoða sitt verkswið. Vinnan miðar að því að nauðsynlegar birgðir matvæla og nauðsynlegra aðfanga vegna matvælaframleiðslu séu til staðar til þess að tryggja lífsafkomu þjóðarinnar á hættutímum.

Fyrsti hluti vinnunnar er að skilgreina hvaða vörur þurfi að teljast til neyðarbirgða og í kjölfarið skilgreina það magn sem nauðsynlegt er að sé til staðar í landinu á hverjum tíma. Fyrsta tillagan verður sett í opið samráð og síðan endurskoðuð fyrir lokaafgreiðslu. Næsta skref á eftir er að koma á fót fyrirkomulagi þar sem skilgreint stjórnvald geti á hverjum tíma fylgst með hversu miklar birgðir eru til staðar af neyðarbirgðavörum.

Samstarfsaðilar: Embætti landlæknis, Háskóli Íslands og samtök framleiðenda í matvælaframleiðslu, sölu og innflutningi.

Tímarammi: 2024-2025

Árangursvísir: Að fyrir liggi tillaga um hvað eigi að teljast til neyðarbirgða og hversu mikið magn af hverri vöru þurfi að vera til staðar í landinu á hverjum tíma.

Fjármögnun: Fyrsti hluti vinnunnar er fjármagnaður innan ramma fjárlaga.

4. Matvælaöryggi

Viðfangsefni

Neytendur þurfa að geta treyst því að þau matvæli sem í boði eru hér á landi, hvar sem þau eru framleidd, séu heilnæm, örugg og ógni ekki heilsu almennings. Góðir framleiðsluhættir eru lykilatriði í að tryggja matvælaöryggi og heilnæma matvælaframleiðslu. Matvælaöryggi er sannreynt með öflugum eftirliti og vöktun. Einnig þarf að tryggja að framleiðsluhættir séu samkvæmt hugmyndafræði „einnar heilsu“, þar sem horft er til þess að heilbrigði og velferð manna og dýra sé samtengt. Þetta helst í hendur við það mikilvæga verkefni að lágmarka sýklalyfjaónæmi baktería í umhverfi og matvælum hérlendis. Matvælaöryggi er einnig grunnforsenda útflutnings matvæla frá Íslandi. Samningurinn um Evrópska efnahagssvæðið tryggir að sömu forsendur liggja til grundvallar við framleiðslu og dreifingu matvæla og upplýsingagjöf til neytenda í öllum aðildaríkjum samningsins. Þetta eykur jafnframt vægi íslenskrar matvælaframleiðslu í fríverslunarviðræðum þegar horft er til aðgengis að nýjum mörkuðum.

Stefnumið

- Tryggja þarf að matvæli sem framleidd eru hér á landi séu áfram örugg og heilnæm sem og aðflutt matvæli.
- Regluverk og eftirlit verði yfirfarið og samræmt auk þess sem tryggt verði að stjórnsýslan sé einföld, málefnaleg og skilvirk.
- Tryggt verði að matvælaeftirlit í landinu lagi sig að nýjum greinum og framleiðsluaðferðum.
- Hugmyndafræði einnar heilsu verði höfð að leiðarljósi.

Aðgerðir sem falla undir sértækar undirstefnur eða eru í vinnslu innan ráðuneytisins

- Starfshópur á vegum heilbrigðisráðuneytisins, matvælaráðuneytisins og umhverfis-, orku og loftslagsráðuneytisins hefur unnið að aðgerðaáætlun um varnir gegn sýklalyfjaónæmi. Aðgerðaáætlun starfshópsins liggur fyrir og er nokkuð umfangsmikil. Áætlað er að hún taki gildi árið 2025 ef fjármögnun gengur eftir. Matvælaráðuneytið ber ábyrgð á sjö verkefnum og er aðili að níu. Matvælastofnun er jafnframt ábyrgðaraðili 20 verkefna og aðili að 21.
- Í aðgerðaáætlun landbúnaðarstefnu er unnið að landsáætlun gegn riðuveiki á Íslandi, þar sem markmiðið er að útrýma riðu í íslensku sauðfé. Áætlunin þarf að lýsa því hvernig standa eigi að útrýmingu riðuveiki hér á landi með ræktun verndandi og mögulega verndandi arfgerða sem leiðandi aðgerð.
- Í stefnumótunardögum lagareldis til ársins 2040 er aukin áhersla lögð á að halda dýrasjúkdómum lagardýra í skefjum. Er í stefnunni meðal annars lagt upp með skipulag leyfa verði með þeim hætti að á hverju

smitvarnasvæði starfi aðeins einn rekstrarleyfishafi svo lágmarka megi dreifingu smitsjúkdóma.

- Fylgt verður eftir ábendingum sem birtast í skýrslu Ríkisendurskoðunar um velferð búfjár frá 2023 með það að markmiði að tryggja skilvirka stjórnsýslu við eftirlit með velferð búfjár.

Aðgerðir

Matvælaeftirlit verði samræmt og sett undir eina stofnun

Aðgerðin felur í sér að samræma matvælaeftirlit um allt land.

Lýsing: Eftirlit með matvælum og starfsleyfum fyrirtækja sem starfa í matvælaíðnaði er á margra höndum, m.a. hjá Matvælastofnun, Umhverfisstofnun og heilbrigðiseftirliti sveitarfélaga. Nauðsynlegt er að yfirfara og samræma regluverk og eftirlit til að auka skilvirkni og sanngirni í regluverki og eftirliti, draga úr kostnaði og skörun verkefna á milli eftirlitsaðila.

Nýlega var gefin út skýrsla á vegum umhverfis-, orku- og loftslagsráðuneytisins og matvælaráðuneytisins varðandi tillögur um breytt fyrirkomulag eftirlits á grundvelli laga um hollustuhætti og mengunarvarnir og matvælalaga. Matvælaeftirlit í dag er flókið samspil ellefu stofnana á tveimur stjórnsýslustigum ríkis og sveitarfélaga. Þá eru heilbrigðisnefndir stjórnvald sveitastjórnarstigi og lúta ekki boðvaldi ráðuneyta eða þeirra miðlægu stofnana ríkisins sem m.a. er ætlað að tryggja samræmi í framkvæmd eftirlits.

Matvælaráðuneytið hefur fengið ráðgjafafyrirtækið KPMG til að kortleggja og ferlagreina öll lögbundin verkefni matvælaeftirlits hér á landi, bæði hjá stofnunum ríkisins og heilbrigðisnefndum sveitarfélaga. Matvælaráðuneytið telur mikilvægt að kortleggja sérstaklega hvernig matvælaeftirlitið birtist eftirlitsþegum. Jafnframt verður horft til þess hvernig hægt er að tryggja samræmt, öruggt og skilvirkt eftirlit í þágu atvinnulífs, eftirlitsþega og almennings. Valkostir verða síðan mótaðir út frá þeirri greiningu og mat lagt á áhrif þeirra á núverandi þjónustu, kostnað og framkvæmd eftirlits. Í framhaldinu verður svo ákveðið hvaða leið verður farin til að samræma matvælaeftirlit á landinu öllu.

Samstarfsaðilar: KPMG

Tímarammi: Kortlagning eftirlits og ferlagreining fer fram á vormánuðum 2024. Áframhaldið verður í kjölfarið metið.

Árangursvísir: Greining KPMG sem nýtt verður til að meta áframhald verkefnisins.

Fjármögnun: Fyrsti fasi verkefnisins er fjármagnaður, en samningur liggur fyrir við ráðgjafafyrirtækið KPMG upp á 12-14 m.kr. Í framhaldinu er gert ráð fyrir 16-18 m.kr. í stefnumótun og mögulega innleiðingar aðgerða.

5. Þarfir neytenda

Viðfangsefni

Ímynd íslenskra matvæla hefur mikil áhrif á val fólks, bæði einstaklinga sem búsettir eru hér á landi og erlendis. Ísland er í góðri stöðu til að vera leiðandi í matvælaframleiðslu þar sem hér er gott aðgengi að hreinu vatni og endurnýjanlegri orku og hreinleiki afurða er í sérflokki. Íslensk matvælaframleiðsla þarf að byggja á gæðum, hreinleika og sjálfbærri nýtingu auðlinda. Mikilvægt er að fyrir liggi greining og upplýsingar um þróun markaða og eftirspurnar.

Stefnumið

- Bæta þarf upprunamerkingu matvæla svo að neytendur séu vel upplýstir um uppruna og innihald matvæla.
- Drifkraftur í framleiðslu komi frá neytendum og þarfir viðskiptavina ráði vöruúrvali.
- Jöfnuður, aðgengi að matvælum og hollusta verði í fyrirrúmi.

Aðgerðir sem falla undir sértækar undirstefnur eða eru í vinnslu innan ráðuneytisins

- Unnið verður að því að gera upplýsingar um þær kröfur sem gerðar eru á upprunamerkingar aðgengilegri neytendum. Matvælaráðuneytið í samstarfi við Matvælastofnun og hagaðila móti aðgerð sem stuðlar að bættri upplýsingagjöf um uppruna og upprunamerkingar matvæla. Aðgerðaáætlunin verður uppfærð þegar framkvæmd og kostnaðarmat liggur fyrir.
- Samningur við Matis fyrir árið 2024 um að viðhalda ÍSGEM gagnagrunninum. Gagnagrunnurinn heldur utan um næringargildi matvæla og tryggir að fólkið í landinu geti nálast traustar og réttar upplýsingar sem eru yfirfarnar af vísindafólki.

6. Rannsóknir, nýsköpun og menntun

Viðfangsefni

Rannsóknir, nýsköpun og hagnýting hugvits eru lykilþættir í því að auka sjálfbærni, fjölbreytni og verðmætasköpun í innlendri matvælaframleiðslu og að fjölga eftirsóknarverðum og verðmætum störfum. Í tengslum við fjórðu iðnbyltinguna eru miklar breytingar að eiga sér stað í allri virðiskeðju matvæla. Þetta getur skapað bæði mikil tækifæri og áskoranir fyrir Ísland. Ísland mun taka virkan þátt í þessum tæknibreytingum og getur haft leiðandi hlutverk á þeim sviðum þar sem styrkleikar eru í alþjóðlegum samanburði, svo sem í sjávarútvegi og notkun sjálfbærrar orku til framleiðslu. Með því að stunda öflugt rannsókn- og nýsköpunarstarf styrkjum við samkeppnistöðu Íslands, aukum velsæld og aukum getu samfélagsins til að taka þátt í örum tæknibreytingum. Um leið verðum við betur í stakk búin til að mæta áskorunum sem tengjast því að framleiða meiri mat á sjálfbæran hátt. Lögð verður áhersla á aukið innlent og erlent rannsókna og þróunarsamstarf, og jafnframt að mæla ávinning stuðnings við rannsóknir fyrir íslenska matvælaframleiðslu. Fjárfesting í menntun og gott framboð á öflugum námi í matvælatengdum greinum er grunnforsenda fyrir áframhaldandi samkeppnishæfi íslenskrar matvælaframleiðslu. Því þarf að greina hvaða hæfni þarf til þess að taka þátt í og leiða þær miklu breytingar sem eru að eiga sér stað, bæði í tengslum við fjórðu iðnbyltinguna og á umhverfissviðinu.

Stefnumið

- Stuðningsumhverfi nýsköpunar verði eftt enn frekar og sterkir hvatar tryggðir til að auka rannsóknir og þróun innan íslenskra fyrirtækja og stofnana.
- Skapað verði umhverfi sem laði að hugvit, sérfræðiþekkingu og fjárfestingu.
- Árangur af stuðningi við rannsóknir og nýsköpun í matvælaíðnaði verði mældur og lagt verði mat á hverju sá stuðningur skilar fyrir matvælageirann, samfélagið og hagkerfið.
- Hlúð verði að grunnrannsóknum og vöktun lifandi auðlinda og matvæla.
- Greint verði hvaða hæfni, getu og menntun mannaúður framtíðar og innviðir þurfi til að mæta bæði þörfum og áskorunum fyrirtækja, nýsköpun og fullnýtingu afurða.

Aðgerðir sem falla undir sértækar undirstefnur eða eru í vinnslu innan ráðuneytisins

- Í drögum að stefnumótun lagareldis er lagt til að Umhverfissjóði sjókvíaeldi verði breytt á þann veg að hann nái einnig til menntaverkefna tengd sjókvíaeldi. Þá er enn fremur lagt til að úthlutun úr sjóðnum verði breytt svo að hann þjóni betur tilgangi sínum um að lágmarka umhverfisáhrif af völdum sjókvíeldis.
- Í drögum að sjávarútvegsstefnu segir:
 - Lögð verði áhersla á að auðlindanýting í hafi sé byggð á góðri þekkingu á vistkerfum hafsins og öflugum hafrannsóknum. Veitt hefur verið auknu fjármagni til Hafrannsóknastofnunar til að sinna þessu hlutverki.
 - Menntun tengd hafinu leggur grunn að sjálfbærum og framsæknum sjávarútvegi sem er spennandi starfsvettvangur óháð efhag, kyni og uppruna. Að auki kemur fram að greina þurfi til hlítar og vakta lífríki sjávar og vinna að því að rannsóknir verði fordæmi fyrir opnum vísindum sem stuðli að samstarfi og betri nýtingu gagna.
- Samningar í gildi sem stuðla að því að ná markmiðum þessum:
 - Þjónustusamningur við Matis tryggir lögbærum íslenskum matvælaeftirlitsaðilum öryggisþjónustu, jafnframt tryggir samningurinn að hægt sé að framkvæma rannsóknir á sviði matvælaöryggis vegna matvælaeftirlits á vegum hins opinbera.
 - Í gildi er samningur milli matvælaráðuneytisins og Landbúnaðarháskóla Íslands um þjónustu á sviði rannsókna, þróunarvinnu og sérhæfðar ráðgjafar fyrir árin 2023-2024. Samkvæmt samningnum felur matvælaráðuneytið skólanum að vinna að verkefnum er varða rannsóknir, þróun og nýsköpun á sviði landbúnaðar og matvælaframleiðslu. Fjárframlögum samkvæmt samningnum skal varið til verkefna sem miða að því að styrkja megináherslur í landbúnaði samkvæmt stefnu stjórnvalda.
- Matvælasjóði verði viðhaldið til að tryggja stuðning við frumkvöðla, matvælaframleiðendur og aðra sem nýta afurðir úr landbúnaði og sjávarafurðum.

Aðgerðir

Árangur af stuðningi við Matvælasjóð mældur

Aðgerðin felur í sér að mæla áhrifin af stuðningi Matvælasjóðs við rannsóknir og nýsköpun.

Lýsing: Matvælasjóður var settur á laggirnar árið 2020, árið 2024 verður því fimmta úthlutun sjóðsins og tímabært að skoða áhrif hans á þau verkefni sem

hlotið hafa styrk. Gert er ráð fyrir að meta áhrif styrkja á verðmætasköpun, t.a.m. hvort styrkirnir hafi leitt af sér aukinn fjölda starfa, aukna veltu, stofnun nýrra fyrirtækja og fleiri þætti sem gætu sagt til um virði slíks samstarfssjóðs á matvælaframleiðslu og samfélagið allt.

Samstarfsaðilar: Gert er ráð fyrir að utanaðkomandi aðili taki að sér að leggja mat á áhrif sjóðsins.

Tímarammi: Lokið 2025

Árangursvísir: Áhrifamat sjóðsins fyrstu tvö til þrjú árin.

Fjármögnun: Kostnaður við greininguna er áætlaður um 5-10 m.kr. Gert er ráð fyrir að fjármögnun komi úr rekstrarfjármagni sjóðsins.

